

Letero pri la deveno de Esperanto

Tiu ĉi letero de 1895 de D-ro Zamenhof al N. Borovko rakontas la devenon de Esperanto

Vi demandis min, kiel aperis ĉe mi la ideo krei lingvon internacian kaj kia estis la historio de la lingvo Esperanto de l' momento de ĝia naskiĝo ĝis tiu ĉi tago? La tuta publika historio de la lingvo, t.e., komencante de la tago, kiam mi malkaŝe eliris kun ĝi, estas al vi plimalpli konata; mi rakontos al vi tial en ĝeneralaj trajtoj sole la historion de la naskigo de la lingvo.

Mi naskiĝis en Bjelistoko, gubernio de Grodno. Tiu ĉi loko de mia naskiĝo kaj de miaj infanaj jaroj donis la direkton al ĉiuj miaj estontaj celadoj. En Bjelistoko la loĝantaro konsistas el kvar diversaj elementoj: Rusoj, Poloj. Germanoj kaj Hebreoj: ĉiu el tiuj ĉi elementoj parolas apartan lingvon kaj neamike rilatas la aliajn elementojn. En tia urbo pli ol ie la impresema¹ nature sentas la multepezan malfeliĉon de diverslingveco kaj konvinkiĝas ĉe ĉiu paso², ke la diverseco de lingvoj estas la sola, aŭ almenaŭ la ĉefa kaŭzo, kiu disigas la homan familion kaj dividas ĝin en malamikajn partojn. Oni edukadis min kiel idealiston; oni min instruis, ke ĉiuj homoj estas fratoj, kaj dume³ sur la strato kaj sur la korto⁴, ĉio ĉe ĉiu paso igis min senti, ke homoj ne ekzistas: ekzistas sole Rusoj, Poloj, Germanoj, Hebreoj, k.t.p. Tio ĉi ĉiam forte turmentis mian infanan animon⁵, kvankam multaj eble ridetos pri tiu ĉi "doloro pro la mondo"⁶ ĉe la infano. Ĉar al mi tiam ŝajnis, ke la "grandaĝaj posedas ian ĉiopovan forton, mi ripetadis al mi, ke kiam mi estos grandaĝa, mi nepre forigos ĉi tiun malbonon.

Iom post iom mi konvinkiĝis, kompreneble, ke ĉio ne fariĝas tiel facile, kiel ĝi prezentiĝas al infano; unu post la alia mi forĵetadis diversajn infanajn utopiojn, kaj nur la revon pri unu homa lingvo mi neniam povis forĵeti. Malklare mi iel min tiris al ĝi kvankam, kompreneble, sen iaj difinitaj planoj⁷. Mi ne memoras kiam, sed en ĉiu okazo sufiĉe frue, ĉe mi formiĝis la konscio, ke la sola lingvo internacia povas esti nur ia neŭtrala, apartenanta al neniuj el la nun vivantaj nacioj. Kiam el la Bjelistoka reala lernejo⁸ (tiam ĝi estis ankoraŭ gimnazio) mi transiris en la Varsovian duan klasikan gimnazion, mi dum kelka tempo estis forlogata de⁹ la lingvoj antikvaj kaj revis pri tio, ke mi iam veturados en la tuta mondo kaj per flamaj paroloj inklinados la homojn revivigi unu el tiuj ĉi lingvoj por komuna uzado. Poste, mi ne memoras jam kiamaniere, mi venis al firma konvinko, ke tio ĉi estas neebla, kaj mi komencis malklare revii pri nova, arta lingvo¹⁰. Mi ofte tiam komencadis iajn provojn, elpensadis¹¹ riĉegajn deklinaciojn kaj konjugaciojn, k.t.p. Sed homa lingvo kun sia, kiel ŝajnis al mi, senfina amaso da gramatikaj formoj, kun siaj centoj da miloj da vortoj, per kiuj min timigis la dikaj vortaroj, ŝajnis al mi tiel artifika¹² kaj kolosa maŝino, ke mi ne unufoje diradis al mi: "for la revojn! tiu ĉi laboro ne estas laŭ homaj fortoj," — kaj tamen mi ĉiam revenadis al mia revo.

Germanan kaj francan lingvojn mi ellernadis¹³ en la infaneco, kiam oni ne povas ankoraŭ kompari kaj fari konkludojn: sed kiam, estante en la 5-a klaso de gimnazio, mi komencis ellernadi la lingvon anglan, la simpleco de la gramatiko ĵetiĝis en miajn okulojn, precipe dank' al la kruta transiro al ĝi de¹⁴ la gramatikoj latina kaj greka. Mi rimarkis tiam, ke la riĉeco de gramatikaj formoj estas nur blinda historia okazo, sed ne estas necesa por la lingvo. Sub tia influo mi

1 **Impres/em/a**, sensible

2 **ĉe ĉiu paso**, à chaque pas

3 **dum/e**, cependant

4 **sur la strato kaj sur la korto**, dans la rue, dans les maisons

5 **mia infanan animon**, mon esprit d'enfant

6 **doloro pro la mondo**, douloureux sentiment du monde

7 **sen iaj difinitaj planoj**, sans aucun projet précis

8 **reala lernejo**, école regroupant le collège et le lycée et qui prépare aux « vrais » métiers juridique, médical et scientifique à l'encontre des études dites classique (klasika gimnazio)

9 **for/log/at/a de**, séduit par

10 **arta lingvo**, langue construite

11 **elpensi**, inventer

12 **artifik/a**, sophistiqué, complexe

13 **ellerni**, étudier à fond

14 **la kruta...de**, passage abrupt de l'anglais aux langues mortes

komencis serĉi en la lingvo kaj forĵetadi la senbezonaĵajn formojn, kaj mi rimarkis, ke la gramatiko ĉiam pli kaj pli degelas en miaj manoj, kaj baldaŭ mi venis al la gramatiko malgranda, kiu okupis sen malutilo por la lingvo ne pli ol kelkajn paĝojn. Tiam mi komencis pli serioze fordoniĝadi min¹⁵ al mia revo. Sed la grandegulaj¹⁶ vortaroj ne lasadis min trankvila.

Unu fojon, kiam mi estis en la 6-a aŭ 7-a klaso de la gimnazio, mi okaze turnis la atenton al la surskribo Ŝvejcarskaja (drinkejo), kiun mi jam multajn fojojn vidis, kaj poste al la elpendaĵo¹⁷ Konditorskaja (Sukeraĵejo). Tiu ĉi skaja ekinteresis min kaj montris al mi, ke la sufiksoj donas la eblon el unu vorto fari aliajn vortojn, kiujn oni ne devas aparte ellernadi. Tiu ĉi penso ekposedis min tute, kaj mi subite eksentis la teron sub la piedoj. Sur la terurajn grandegulajn vortarojn falis radio de lumo, kaj ili komencis rapide malgrandiĝi antaŭ miaj okuloj.

"La problemo estas solvita!" diris mi tiam. Mi kaptis la ideon pri sufiksoj kaj komencis multe laboradi en tiu ĉi direkto. Mi komprenis, kian grandan signifon povas havi por la lingvo konscie kreata la plena uzado de tiu forto, kiu en lingvoj naturaj efikas nur parte, blinde, neregule kaj neplene. Mi komencis komparadi vortojn, serĉadi inter ili konstantajn, difinitajn rilatojn, kaj ĉiutage mi forĵetadis el la vortaro novan grandegan serion da vortoj, anstataŭigante¹⁸ tiun ĉi per unu sufikso, kiu signifas certan rilaton. Mi rimarkis tiam, ke tre granda amaso da vortoj pure "radikaj"¹⁹ (ekzemple "patrino," "mallarĝa," "tranĉilo," k.t.p.) povas esti facile transformitaj en vortojn "formitajn" kaj malaperi el la vortaro. La meĥaniko de la lingvo estis antaŭ mi kvazaŭ sur la manplato²⁰, kaj mi nun komencis jam laboradi regule, kun amo kaj espero. Baldaŭ post tio mi jam havis skribitan la tutan gramatikon kaj malgrandan vortaron.

Multe pli frue, kiam mi serĉis kaj elĵetadis ĉion senbezonaĵan el la gramatiko, mi simple "elpensadis" vortojn, penante, ke ili estu kiel eble plej mallongaj kaj ne havu senbezonaĵan nombron da literoj. Sed la provoj montris al mi, ke tiaj elpensitaj vortoj estas tre malfacile ellerneblaj kaj ankoraŭ pli malfacile memoreblaj. Jam tiam mi konvinkigis, ke la materialo por la vortaro devas esti romana-germana, ŝanĝita nur tiom, kiom ĝin postulas la reguleco kaj aliaj gravaj kondiĉoj de la lingvo. Estante jam sur tiu ĉi tero, mi baldaŭ rimarkis, ke la nunaj lingvoj posedas grandegan provizon da pretaj vortoj jam internaciaj, kiuj estas konataj al ĉiuj popoloj kaj faras trezoron por estonta lingvo internacia, — kaj mi kompreneble utiliĝis tiun ĉi trezoron.

---

15 **for/don/iĝ/ad/i mi/n**, = fordonadi min, se consacrer à

16 **grand/eg/ul/a**, géant

17 **el/pend/aĵ/o**, enseigne

18 **anstataŭ/iĝ/i**, replace

19 **radik/a**, ici : contenant une racine

20 **kvazaŭ sur la manplato**, man/plat/o, paume, ici : « comme sur un plateau